

УДК 7.791.83(045)

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.3.2021.107-122>

Людмила Олексіївна ШЕВЧЕНКО,

Народна артистка України,

Народна артистка СРСР,

Київська муніципальна академія
естрадного та циркового мистецтв,

Київ, Україна,

e-mail: shevchenko@kmaesm.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-1161-5951

**ДРЕСУРА ТВАРИН: ЗАРОДЖЕННЯ ЯВИЩА,
СТАДІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ТА
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ**

Анотація. Дресура та спілкування людини з тваринами нараховує тисячоліття історії. Це справа, яка має дійсно давнє коріння та багаті традиції. Впродовж останнього століття було створено чимало досліджень цього феномену циркового мистецтва, але, на жаль, вітчизняна гуманітаристика навіть сьогодні майже позбавлена глибоких наукових розробок у цій царині. Якісні тексти можуть бути створені тільки тими авторами, які добре знаються на справі дресури, найціннішими є розробки тих, хто багато років присвятив цирку та є професіоналами-практиками. Тому серед основних завдань – актуалізація гострих проблем циркової галузі, серед яких і існування та стан дресури в сучасному цирку. Популярною сьогодні є думка про необхідність заборонити використання тварин у цирках та міф про постійні знущання над ними. Часто цю ідею експлуатують у своїх інтересах люди, які не знаються на справі та не мають професійного відношення до цирку, бездоказово звинувачуючи всю циркову спільноту у відсутності гуманного ставлення до тварин та гідних умов їх перебування у цирку. Дресура тварин у цирку – унікальна справа. Вона стала долею людей, які самовіддано присвячували їй ціле

життя. І зараз, коли тривають протести проти присутності тварин у цирку, коли знищуються традиції та саме видовище традиційного цирку, хочеться сказати, що бездумно, не знаючи історії, можна заборонити все. Якщо ми заборонимо коней у цирку, то саме поняття манежу чи арени як сценічного майданчика зникне. Цирк перестане бути цирком. Бо для шоу багатьох типів арена не потрібна. Вона народилась саме для кінного цирку. І наша остання надія – зберегти коней як реліктову пам'ять старого традиційного цирку.

Ключові слова: цирк, дресура, хижакі, арена, артист

Вступ. Дресура та спілкування людини з тваринами нараховує тисячоліття. Навіть у Біблії наведені історії, де тварини, навіть хижакі, виступають шляхетними та неагресивними. Саме в Біблії можна знайти інформацію про велику кількість тварин, які існували в давнину та, через руйнівну діяльність людини, зникли з обличчя Землі. Наприклад, у районі Палестини існували олені, серни, антилопи, онагри (дикі віслюки), дикі страуси, вовки, леви, шакали, ведмеді. Останній сірійський великий ведмідь (до 2 м заввишки) був убитий ще до Першої Світової війни. Зникли з карти цього району леви, вовки, барси та багато інших тварин.

Постановка проблеми. У наші часи зоозахисники стверджують, що дресура тварин у цирку бере походження від часів Давнього Риму, де провадились видовища травлі тварин на аренах амфітеатрів. Але такі явища відбувались і в Середні віки. І пізніше, в XVI ст., у Лондоні існував амфітеатр на 3 тисячі глядачів, де відбувались саме такі «поєдинки» ведмедів та собак. У різних країнах світу були такі дикі традиції. Але це не має ніякого відношення до мистецтва дресури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дресура тварин (особливо – хижаків) – справа, яка має дійсно давнє коріння та багаті традиції. Впродовж останнього століття було

створено чимало досліджень цього феномену циркового мистецтва, але, на жаль, вітчизняна гуманітаристика навіть сьогодні, за рідким виключенням [3; 21] позбавлена наукових розробок у цій царині. Останнім часом з'явилося і кілька дисертаційних досліджень з циркового мистецтва (праці О. Пожарської, С. Шумакової), але це більшою мірою теоретичні роботи, об'єкт інтересу яких лежить у переважно у культурологічній площині. Дослідження зарубіжних авторів присвячені або цирковому мистецтву загалом [4; 6; 9; 11; 12; 14; 15], або його окремим жанрам [2; 26], серед яких є лише поодинокі праці з питань дресури [1; 2; 5; 7; 8; 10; 13; 17-19].

Мета статті – зробити стислий екскурс в історію дресури тварин та актуалізувати гострі проблеми існування феномену дресури у полі сучасного вітчизняного цирку.

Виклад основного матеріалу. У Давньому Єгипті був відомий жрець, за яким леви ходили як собаки (ще 2000 р. до н.е.). У руїнах храму Абу-Сімбел знайдені фрески, на яких лев їде на колісниці, а поводи тримає у пащі. Поет Есоп (6 ст. до н.е.) описував виставу у палаці фараона з участю мавп. Десять мавпочок, у масках та вдягнені в фіолетові сукні, робили різні трюки та спокійно танцювали. Дресувальник після цього кидав тваринкам купу горішків, мавпи скидали маски, рвали сукні, починали хватати їжу, та поводитись, як зграя невихованих істот. У Древньому Римі, крім кривавих гладіаторів, з'являлись люди, які мали інше ставлення до тварин. Саме в Давньому Римі з'являється перший дресувальник хижих тварин – Паулос Супербус. Він виводив на арену зграю левів, маючи тільки один батіг. Він виконував цілу низку трюків: клав руку у пащу лева, ніжно цілувався з тигром. Були знайдені записи імператора Доміціана, де він описує, як дресировані леви ловили зайців, випущених на арену, переносили їх у пащі на інше місце та випускали!!!

Можна продовжити цей список взаємовідносин людини з тваринами, але не можна заперечувати, що людина генетично пов'язана з тваринним світом.

Першими прирученими людиною тваринами були коні та собаки. Можна вважати, що основою циркової дресури стали саме вони. Завдяки розвитку кінної дресури з'явилися перші світові стаціонарні цирки. Поряд із кінними номерами в цих цирках глядача розважала велика кількість коміків, але ще довго не було розділення на класичних Білого та Рудого.

Усі коміки володіли кінними жанрами, але, якщо комік не міг добре показати себе на коні, він брав собі «помічника» – песика. Навіть перший, як вважають, клоун, Білл Саундерс – «Канатний плясун королівського лондонського театру», був дресувальником собак. Усі ці актори прийшли до цирку з міських балаганів та площ. Це дає привід стверджувати, що початкові прояви дресури тварин для демонстрації глядачам народилися на ярмарках та в балаганах. Передусім це були собаки, кішки, зрідка – коні (відомі гравюри Середньовіччя, де кінь балансує на вільному дроті), інші дрібні та свійські тваринки.

Відомо, що у Персії на базарах бродячі комедіанти демонстрували кішок ще в часи задовго до н. е. Зараз дресувальники добре знають, що коти дуже погано піддаються дресурі. Кішку не можна наказувати та бити. Один німецьких видавець у 1882 р. описав історію, яка трапилась у 1753 р. на ярмарку в м. Ліллед. Поліція заарештувала батька одного карлика, 62 см на зріст, який хотів заробляти на життя, дресуючи котів. Він назбирав котів тигрового окрасу, інших фарбував під тигрів, дуже знущався над тваринами, бив їх батоном. Одного разу під час виступу одна кішка кинулась на нього, всі інші підтримали її. Кішки видрали карлику очі та прокусили горло, маленькі тваринки вбили того, хто знущався над ними. Кішки не виконують супер-складних трюків. Вони дуже обмежені в можливостях дресури не стільки фізично, скільки в силу свого волелюбного характеру. Тому так мало дресувальників котів, яких можна назвати видатними. Усі номери з котами подібні один до одного, з набором

однотипних трюків. У наш час можна визначити декілька імен акторів, які змогли зробити цирковий номер з цими незалежними тваринками.

Українські дресирувальники Савицькі, мати та донька, після виступу на телепередачі «Таланти» в Америці стали відомі в цьому жанрі. Їх кішки надзвичайно гарні, пухнасті, виконують трюки самостійно, з великим задоволенням, ніби граючись. Утримаються ці котики в ідеальних умовах. Вони постійно перебувають разом зі своїми вихователями. Другий номер, який заслуговує на увагу, це номер Марії та Євгена Кротів. Цей номер, де рівноправними партнерами є самі артисти, собаки та коти. Номер є окрасою будь-якої програми.

Прособак та їх дресуру можна писати окремі дослідження, яких існує чимало. Але у цирках вже склався список порід собак, які завоювали право на артистичну діяльність. Це, як правило, собаки з виразним, красивим екстер'єром, енергійним характером. Традиційними стали такі породи як пуделі, фокстер'єри, псові борзі. Але викликає деякий подив «мода» на породи собак, які з'являються майже у кожного дресирувальника собак сьогодні, – лайка-самоїд та деякі інші. Це збіднює циркову творчість дресирувальників. Але в будь-якому виді мистецтва існують закони, які не можна порушувати. Це має відношення і до дресури тварин у цирку, яка теж має сформовані принципи існування тварин на манежі.

Не кожний вид тварини має право на присутність у цирку. Є такі види тварин, які не мають «сценічного вигляду», а виставляються як екзотична примха артиста. Тварин, яких дресували, в історії розвитку циркової справи було неймовірно багато. Як правило, на ярмарках маленьких тварин показували на столах. Це так і називалося – дресура на столах. Це була демонстрація мавпочок, кішок та різних пташиних.

У цирках демонстрували навіть «дресированих риб – щук, судаків, налімів», черепах, які танцювали чарльстон, китайці дресували жаб, лелек, білок та інших маленьких

тваринок. Були навіть «блошині цирки». Знаменитий музичний клоун І. Радунський описує такий цирк, якій він бачив у Парижі. На афіші цього видовища значилося: «Глядач побачить великий зал, де дві блохи, вдягнуті дамами, та дві – вбрані кавалерами, виконають вальс. Оркестр з десяти блох зіграє на різних інструментах, пропорційного розміру. Далі йшов виїзд карети, запряженої четвіркою блох у блискучій збруї. Було обіцяно, що глядач побачить дуель блох, блохи вивезуть золоту гармату» [16]. Ці блошині цирки не були рідкістю ні в Європі, ні в Росії. У цирковому журналі за 1926 р. можна знайти рекламу цього видовища. На виставі блошиного цирку були присутні 10-15 людей, які дивились на «артистів» скрізь збільшувальне скло.

Пересувні зооцирки зародились у Європі. До XVIII ст. рідкісних диких тварин бродячі циркові трупи перевозили в вагончиках, де іноді демонстрували свою хоробрість, драгуючи звірів та пишаючись тим, що людина сильніша за хижака. Але дресура великих тварин та хижаків почала розвиватись тільки тоді, коли Карл Гагенбек (1844-1913 рр.) очолив міжнародну торгівлю тваринами.

К. Гагенбек – засновник Гамбурзького зоопарку, організатор великих підприємств з імпорту та експорту тварин із усіх країн світу. Одним з перших у світі він створив зоосад, де тварини жили в умовах, наближених до природних. Гагенбек сам став дресувати тварин. У нього був цирк-палатка з парусиновою банею на 3000 міст. Для переїзду з міста до міста було задіяно 32 вагони. Гагенбек першим почав займатись гуманною дресурою, вибираючи тварин, які б самі йшли на контакт із людиною. З першої групи у складі 21 лева в дресуру пішли тільки 4. Гагенбек був пов'язаний із усіма директорами цирків та зоосадами Європи та Америки. Продавав групи хижаків, слонів, дресированих жирафів цирку Я. Ренца та Ф.-Т. Барнуму в Америку. Можна зробити висновок, що Карл Гагенбек та Якоб Ренц були засновниками циркової дресури.

Німецька школа дресури завжди була сильнішою у світі... Від Томаса Батті, який з'явився у цирку Ренца, до Гюнтера

Джебела Вільямса (триманежний цирк Барнума Бейлі наших часів), німецькі дресировальники вважались кращими у світі. Саме німецькі дресировальники хижих тварин заповнили цирки Російській імперії, до того часу, поки В.Л. Дуров не очолив боротьбу проти циркових іноземців у країні.

Першим російським дресировальником диких тварин прийнято називати М. Гладільщикова (1895-1980 рр.). Він починав з боротьби з ведмедем, якого викупив у якомусь зоосаді. Потім у нього з'явилися леви, тигр, бурі ведмеді, великі доги, вовки. Він одним із перших отримав звання Заслуженого артиста республіки. Обов'язково треба відмітити другого крупного радянського майстра дресури – Бориса Едера (1894-1970 рр.). 14-річним хлопчиком він почав свою творчу діяльність у балагані, володів багатьма цирковими жанрами – працював акробатом, еквілібристом, наїзником, повітряним гімнастом.

Відомий повітряний атракціон Едера – «Політ на аероплані навколо Ейфелевої вежі». У час, коли іноземці-дресировальники покинули терени держави, залишилось декілька груп тварин, працювати з якими не було бажаних. Зваживши всі обставини, не дивлячись на саботаж Зембаха (німецького дресировальника, який повинен був передати хижаків новому артисту, але всіляко залякував його), Едер приручив левів та став працювати з ними. З цією першою групою левів Едер брав участь у кінофільмі «Цирк», дублюючи в сценах із хижакими артиста, який потрапив у клітку.

Борис Опанасович працював невимушено, спокійно, супроводжував свій номер розмовою, жартами не залякував звірів, тому не викликав почуття страху. Едер як актор створив свій індивідуальний стиль роботи з хижакими. Він на практиці довів, що хижаків не можна тримати в домі як свійських тваринок. Майстер виховував левицю Пупу з двотижневого віку. Вона була абсолютно приручена, гуляла по вулицях, спілкувалася з людьми, їздила на коні без клітки, була в школах і піонерських таборах. Але у віці 6 років, коли наступила статевая зрілість, Пупа кинулася на свого вихователя

та сильно покалічила йому руку. Її характер змінився, що змусило здати її до зоопарку. Через декілька років Едеру запропонували взяти групу леопардів. У дуже короткий строк він опанував методи роботи і з цими, дуже не простими в дресурі, тваринами. Потім він готував атракціон з білими ведмедями. Бориса Опанасовича все більше привертає опанування методами роботи з усіма породами хижаків. Він створює все нові та нові атракціони, які віддає іншим артистам, готуючи з них дресирувальників.

Майже все знамениті атракціони з хижаками своєю появою зобов'язані Б. Едеру. Леопардів він віддав О. Олександрову-Федотову (1901-1973 рр.), білих ведмедів – Ю. Ельворті (1943 р.н.), тощо. Після довгої завзятої роботи на аренах цирку з'явився номер «Ведмеді-канатоходці», що існує до сьогодні. Свій досвід Б. Едер передав своїм учням та послідовникам (В. Запашний, В. Едер, Л. та В. Шевченки).

І.М. Бугримову (1910-2001 рр.) Едер називав однією з найталановитіших актрис Радянського цирку. Харків'янка, донька ветеринарного лікаря, до цирку вона прийшла зі спорту. Разом з М. Буслаєвим вони зробили атракціон «Політ на санях» з-під куполу цирку. Потім Бугримова почала працювати з левами та досягла великої популярності. Дуже смілива жінка, вона була чудовою актрисою. Образ «жінки-вампи» – це образ дуже інтелектуальної, незалежної, самодостатньої жінки. Вона є повелителькою царя природи – лева. Але з тваринами вона спілкується гідно, дружнелюбно, але без особливого загравання. Образ Бугримової відрізнявся від образу іншої дресирувальниці – м'якої, ліричної М. Назарової (1926-2005 рр.). Ця жінка поводитись із тиграми, як із домашніми кішками.

До долі М. Назарової також причетний Б. Едер. Це з його легкої руки з'явилась дублерка актриси Л. Касаткиної у фільмі «Приборкувачка тигрів» (1954 р.). Чоловік Назарової, К. Константиновський (1920-1970 рр.), був талановитим дресирувальником. Знаменитий кінофільм «Смугастий рейс», в якому головну героїню грає Маргарита Назарова, є неперевершеним феноменом у дресурі та кіноіндустрії. У наші

часи немає майстрів, здатних створити арт-продукт на такому рівні. Отже, можна визначити, що дресура тварин із часом розвивалась та відіграла визначну роль у цирковому мистецтві.

Десь до 90-х рр. ХХ ст. на теренах СРСР у «Союздержцирку» було приблизно 19 кліток (так називались атракціони з хижакими). Конкуренція була велика. Були великі атракціони з морськими левами, слонами, ведмедями. Створити номер чи атракціон із тваринами на достатньо високому рівні на цьому тлі – задача була майже нерозв'язна. Але в цирковому училищі у Москві вчився син «першого українського дресувальника ведмедів та левиць» Дмитро Шевченко, який зробив вирішальний внесок цю справу.

Одесит, у минулому повітряний гімнаст, після війни він став працювати з левицями та іншими тваринами. У цей час керівництво вирішило відновити розвалений після смерті П. Маяцького (1905-1968рр.) український цирковий колектив. Ставку робили на талановиту молодь. Таким чином з'явилась ідея на базі старого атракціону Д. Шевченка зробити новий атракціон із молодими виконавцями. Режисером назначили Рудольфа Грільє (1914-1997 рр.), колишнього циркового акробата, який уже став відомим режисером. Головним куратором і консультантом став Б. Едер. За допомогою цих циркових корифеїв за короткий час (півтора роки) було випущено новий оригінальний атракціон. Оригінальність атракціону була в тому, що, крім дресури хижаків, виконавці демонстрували своє вміння повітряної гімнастики, акробатики, хореографії. Головними виконавцями атракціону були Володимир (1946-2012 рр.) та Людмила (1945 р.н.) Шевченки. Усі трюки були органічно пов'язані з трюками тварин. Підкидна дошка, де Володимира відбивала левиця, в повітряне кільце – в якому робила комбінації Людмила, стрибала левиця, Людмила вилітала на канат, спускалася на двох левиць у шпагат, Володимир брав партнершу в підтримку, левиця, потім тигр стрибали через них. Трюків було багато, деякі були дуже небезпечні. Основною новаторською роботою атракціону була драматургія стосунків між партнерами та тваринами.

Хижаки були рівнозначними партнерами артистів. Кожен тигр або лев мали свій характер, який дресировальники відкривали та доносили до глядача. Хижаки по-різному ставилися до них.

Атракціон був драматичною виставою, де були конфлікти, гумор, імпровізація. Деякі журналісти в Парижі навіть звинувачували Шевченків у тому, що своїми стосунками з хижаками вони знижували напругу та небезпеку, яка повинна бути присутня в атракціонах із хижими тваринами. Пізніше Людмила та Володимир випустили атракціон, який у дресурі вважається вершиною майстерності. Це був атракціон «Тигри-вершники на конях». Леви та тигри на конях в історії цирку були не таким рідким явищем. Але, як правило, вони тільки обходили коло манежу. У Шевченків це був цілий набір трюкових комбінацій. Кавалькада з чотирьох коней, на першому – Людмила з тигром, галоп двох коней із тиграми, курс тигра на коня...тощо.

Висновки. Дресура тварин у цирку – дуже стара та унікальна справа. Вона стала долею людей, які самовіддано присвячували їй ціле життя. І зараз, коли тривають протести проти тварин у цирку, коли знищуються традиції та саме видовище традиційного цирку, хочеться сказати, що бездумно, не знаючи історії, можна заборонити все. Бо люди, які тільки «мають думку», окрім неї, більше нічого, не мають права втручатися у царину для них невідомого. Подумайте, якщо ми заборонимо коней у цирку, то саме поняття манежу чи арени як сценічного майданчика зникне. Цирк перестане бути циркум. Бо для шоу різних типів арена не потрібна. Вона народилась саме для кінного цирку. І наша остання надія – зберегти коней як реліктову пам'ять старого традиційного цирку.

Література

1. Александров А. Ты покоришься мне, тигр! Москва: Искусство, 1969. 278 с.
2. Анисимов М., Кузинин С., Роголев Г. Дрессировка лошадей в цирке. Москва: Искусство, 1979. 230 с.

3. Бугримова И. На арене и вокруг нее. Москва: Искусство, 1986. 252 с.
4. Гуревич З. О жанрах советского цирка. Москва: Искусство, 2015. 280 с.
5. Гурович А. Ирина Бугримова. Москва: Всесоюз. бюро пропаганды сов. циркового искусства, 1983. 62 с.
6. Дмитриев Ю. Прекрасное искусство цирка. Москва: Искусство, 1996. 526 с.
7. Дуров В. Дрессировка животных: психологические наблюдения над животными, дрессированными по моему опыту (40-летний опыт): новое в зоопсихологии. Москва: [б. и.], 1924. 504 с.
8. Дуров А. Дуров в жизни и на арене. Москва: Искусство, 1984. 198 с.
9. Дурова Н. Арена. Москва: Молодая Гвардия, 2016. 240 с.
10. Ерума И. Без права на ошибку: дрессировщик тигров С. Денисов. Рига: Лиесма, 1989. 125 с.
11. Жандо Д. История мирового цирка. Москва: Искусство, 1984. 191 с.
12. Клудский К., Цибула В. Жизнь на манеже. Москва: Искусство, 1981. 232 с.
13. Кораблинов В. Bravo, Дуров! Москва: Гостехиздат, 2015. 248 с.
14. Немчинский М. Цирк в зеркале сцены. Москва: Сов. Россия, 1983. 132 с.
15. Немчинский М. Цирк в поисках собственного лица. Москва: ГИТИС, 1995. 300 с.
16. Радунский И. Записки старого клоуна. Москва: Искусство, 1954. 156 с.
17. Руцкая Т. Дрессировка для начинающих. Москва: АСТ: Полиграфиздат, 2011. 254 с.
18. Сотников Н. Владимир Дуро. Москва: Знание, 2016. 32 с.
19. Щербакова Р. Принцесса цирка: [Люди и животные Казан. цирка. Казань: РИЦ «Лиана», 1996. 243 с.
20. Эдер Б. Мои питомцы. Москва: Ивановское книжное издательство, 2015. 191 с.

21. Romanenkova J., Paliychuk A., Sharykov D., Bratus I., Kuzmenko H., Gunka A. Circus art in modern realities: functions, problems, prospects. Revista inclusiones. 2021. Vol. 8. Pp. 571-581.

Людмила Алексеевна ШЕВЧЕНКО,

Народная артистка Украины,

Народная артистка СССР,

Киевская муниципальная академия

эстрадного и циркового искусств,

Киев, Украина,

e-mail: shevchenko@kmaesm.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-1161-5951

**ДРЕССУРА ЖИВОТНЫХ: ЗАРОЖДЕНИЕ ЯВЛЕНИЯ,
СТАДИИ ЭВОЛЮЦИИ И
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОСТИ**

Аннотация. Дрессура и общение человека с животными насчитывает тысячелетия истории. Это дело, которое имеет действительно давние корни и богатые традиции. В течение последнего столетия было создано немало исследований этого феномена циркового искусства, но, к сожалению, отечественная гуманитаристика даже сегодня почти лишена глубоких научных разработок в этой области. Качественные тексты могут быть созданы только теми авторами, которые хорошо разбираются в деле дрессуры, ценными являются разработки тех, кто много лет посвятил цирку и является профессионалами-практиками. Поэтому среди основных задач – актуализация острых проблем цирковой отрасли, среди которых – существование и состояние дрессуры в современном цирке. Популярной сегодня является мысль о необходимости запретить использование животных в цирках и миф о постоянных издевательствах над ними. Часто эту идею эксплуатируют в своих интересах люди, которые не разбираются в деле и не имеют профессионального отношения к цирку, бездоказательно обвиняя все цирковое сообщество в отсутствии гуманного отношения к животным и достойных

условий их пребывания в цирке. Дрессура животных в цирке – уникальное дело. Она стала судьбой людей, которые самоотверженно посвящали ей всю жизнь. И сейчас, когда продолжаются протесты против присутствия животных в цирке, когда уничтожаются традиции и само зрелище традиционного цирка, хочется сказать, что бездумно, не зная истории, можно запретить все. Если мы запретим лошадей в цирке, то само понятие манежа или арены как сценической площадки исчезнет. Цирк перестанет быть цирком. Потому что для шоу многих типов арена не нужна. Она родилась именно для конного цирка. И наша последняя надежда – сохранить лошадей как реликтовую память старого традиционного цирка.

Ключевые слова: цирк, дрессура, хищники, арена, артист

Lyudmyla O. SHEVCHENKO

People's Artist of Ukraine,

People's Artist of USSR,

Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: shevchenko@kmaecm.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-1161-5951

**ANIMAL TRAINING: THE ORIGIN OF THE
PHENOMENON, EVOLUTION STAGES AND
CURRENT PROBLEMS OF NOWADAYS**

Abstract. The training and communication of people and animals has thousands of years of history. This is a area that has really long roots and rich traditions. During the last century, a lot of studies of this phenomenon of circus art have been created, but, unfortunately, the domestic humanities, even today, are almost devoid of deep scientific developments in this area. High-quality texts can be created by those authors only who are well versed in training, valuable are the developments of those who have devoted many years to the circus and are professional practitioners. Therefore, among the main aims is the actualization of serious

problems of the circus industry, among which is the existence and state of animal training in the modern circus. The idea of the need to ban the use of animals in circuses and the myth of the constant abuse of them is popular today. Often this idea is exploited in their own interests by people who don't understand the matter and aren't professionals in the circus, unsubstantiatedly accusing the entire circus community of the lack of humane treatment of animals and decent conditions for their stay in the circus. The animals training in a circus is a unique sphere. It became the destiny of people who selflessly devoted their whole lives to it. And now, when the protests against the presence of animals in the circus continue, when the traditions and the show itself of the traditional circus are being destroyed, it is thoughtless, if you do not know the history, to ban everything. If we ban using of horses in the circus, then the very notion of an arena as a stage will disappear. The circus will cease to be a circus. Because many types of shows don't need an arena. She was born specifically for the equestrian circus. And our last hope is to preserve horses as a relict memory of the old traditional circus.

Key words: circus, animal training, predators, arena, artist

References

1. Aleksandrov, A. (1969). Ty pokorish'sya mne, tigr! [You will submit to me, tiger!]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
2. Anisimov M., Kuzinin, S., Rogalev, G. (1979). [Dressirovka loshadey v tsirke [Horse training in the circus]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
3. Bugrimova, I. (1986). Na arene i vokrug neye [In the arena and around it]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
4. Gurevich, Z. (2015). O zhanrakh sovetskogo tsirka [On the genres of the Soviet circus]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
5. Gurovich, A. (1983). Irina Bugrimova [Irina Bugrimova]. Moscow: Vsesoyuz. byuro propagandy sov. tsirkovogo iskusstva [in Russian].
6. Dmitriyev, YU. (1996). Prekrasnoye iskusstvo tsirka [Fine art of the circus]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].

7. Durov, V. (1924). Dressirovka zhivotnykh: psikhologicheskiye nablyudeniya nad zhivotnymi, dressirovannymi po moyemu opyту (40-letniy opyt): novoye v zoopsikhologii [Animal training: psychological observations of animals trained in my experience (40 years of experience): new in zoopsychology]. Moscow: [b. i.] [in Russian].
8. Durov, A. (1984). A. Durov v zhizni i na arene [Durov in life and in the arena]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
9. Durova, N. (2016). Arena [Arena]. Moscow: Molodaya Gvardiya [in Russian].
10. Yeruma, I. (1989). Bez prava na oshibku [No room for error: tiger trainer S. Denisov. Riga]: dressirovshchik tigrov S. Denisov. Riga: Liyesma [in Russian].
11. Zhando, D. (1984). Istoriya mirovogo tsirka [History of the world circus]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
12. Kludskiy, K., Tsibula, V. (1981). Zhizn' na manezhe [Life on the arena]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
13. Korablinov, V. (2015). Bravo, Durov! [Bravo, Durov!]. Moscow: Gostekhizdat' [in Russian].
14. Nemchinskiy, M. (1983). Tsirk v zerkale stseny [Circus in the mirror of the stage]. Moscow: Sov. Rossiya [in Russian].
15. Nemchinskiy, M. (1995). Tsirk v poiskakh sobstvennogo litsa [Circus in search of its own face]. Moscow: GITIS [in Russian].
16. Radunskiy, I. (1954). Zapiski starogo klouna. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
17. Ruskaya, T. (2011). Dressirovka dlya nachinayushchikh [raining for beginners]. Moscow: AST: Poligrafizdat [in Russian].
18. Sotnikov, N. (2016). Vladimir Duro [Vladimir Duro]. Moscow: Znaniye [in Russian].
19. Shcherbakova, R. (1996). Printsessa tsirka: Lyudi i zhivotnyye Kazan. Tsirka [Princess of the circus: People and animals of Kazan. circus]. Kazan': RITS "Liana" [in Russian].
20. Eder, B. (2015). Moi pitomtsy [My pets]. Moscow: Ivanovskoye knizhnoye izdatel'stvo [in Russian].
21. Romanenkova, J., Paliychuk, A., Sharykov, D., Bratus, I., Kuzmenko, H., Gunka, A. (2021). Circus art in modern realities:

functions, problems, prospects. Revista inclusions, 8, 571-581 [in English].